

NIKŠA GLIGO & NOVA GLAZBA

Mladen Tarbuk

Kako početna slova riječi u naslovu kažu, postoji sudbinska sveza između njihovih označenika.

Doista, od samog početka njihovog supostojanja, Nikša Gligo i Nova Glazba rastu rame uz rame, međusobno se "nadvisujući", pomažući jedno drugomu u širenju vlastitog mema.

Nova Glazba je ideal, uvjerenje, način života, a Nikša Gligo je njezin prvosvećenik.

Neraspletivost njihovog zajedničkog bitka počiva pak, kao i sve zamršenosti ovog svijeta, na stalnom sukanju, predanju, motanju u spiralu, ukratko, na mnogim postupcima čija nam je priroda jasna, ali su nam njihove posljedice teško ili nikako odgonetljive. Vremenitost njihovog odnosa daje nam za pravo suditi o njihovom povijesnom značaju, a ovaj esej hoće izreći ponešto o tom značaju gledano s današnje točke gledišta.

Dakle, ovaj hibridni pojam izrastao iz naslova (nadalje u tekstu zabilježen kao NG) danas izgleda kao već pomalo požutjela razglednica nekog starog primorskog mjesta bez automobila, s pokojim leutom na sivoj pučini (jer su tadašnje razglednice otisnute u crno-bijelom) i sa neizostavnim palmoredom uz rivu. NG je danas legitimni dio naše povijesti. Teško je zamisliti finale hladnog rata bez NG-a, bez te otvorene ponude naizgled liberalnog Zapada da se misli glazbom bezgranično slobodno, i da se posljedice tih neizmernih misli bogato stimuliraju i promoviraju. Kako razumjeti ulogu lepršave igre pre-pariranog klavira bez NG-a i Johna Cagea u Zagrebu, bez njihovih skrušenih glazbenih i gljivarskih pohoda koji su, sasvim nenamjerno, ukazivali na beskonačnost slobode individualne egzistencije, na ocean ljudske duše koju je stoljeće njihovog supostojanja tako zdušno ograničavalo i gušilo, kako to nije činilo ni jedno prethodno doba?

Slučenost povijesnog trenutka dala je ovoj avanturi pravi okvir: položaj Jugoslavije bio je u tom kontekstu sasvim poseban - kao vječno balkansko sjecište moćnih silnica Istoka i Zapada, on je i u hladnom ratu omogućio svojevrsnu zonu slobodne trgovine oružjem, naftom, dragim kamenjem i umjetnošću. I tako je simbioza NG-a mogla napredovati

usprkos ponekom sumnjičavom pogledu birokratskih aparatčika. Možda je u tim pogledima bilo i nekog samozadovoljstva: pa ipak su jugoslavenski vlastodršci gradili tzv. socijalizam s ljudskim licem, na kojem i NG figurira tek kao smokvin list. Bilo tomu tako ili ne bilo, ipak ostaje činjenica strahovitog skoka receptivne svijesti naše zajednice: iz Šulekovih papuča smo uskočili u Stockhausenove kaljače, a u tom skoku nam je motka pridodana i pridržana upravo zahvaljujući NG-u. Opasnost ovog uskoka je svakako bio preskok dugih dionica koje su kroz dvadeseto stoljeće prešle Njemačka i Francuska. Suočili smo se sa svim upitnicima koje nam nadaje NG, s kockanjem formom, materijalom, tehnologijom, a da nismo razumjeli polazišne točke. Na redovitom repertoaru hrvatskih koncertnih dvorana i kazališta još i danas redovito izostaju Wagner, Richard Strauss, a da i ne spominjemo Schönberga, Weberna, kasnog Stravinskog, Hindemitha, Messiaena, Lutoslawskog. I premda Zagreb nije praktički zaobišao niti jedan od bardova suvremene glazbe, nitko se nije u njem ukorijenio. Očito u samoj naravi NG-a leži nešto odbojno ovoj sredini, ovom svjetonazoru.

Pa što bi to bilo? Zašto Zagreb, ponosan na svoj Muzički biennale, udaljen tek par stotina kilometara od Beča i Budimpešte, spomenutih na ovom mjestu kao najvažnije bliske europske radionice kulture, ne može uspostaviti autonomni kulturni život predvođen dakako NG-om? Zašto ne postoji nikakva povijest odnosa prema vlastitoj kulturi koji kontinuirano znači jedino samoprezir i idolatriju uvezenog?

NG počiva, čak i u trenutku sumnje nad vlastitim bitkom, na ideji povijesnog napretka, dakle, na ideji koja je preobrazila ljudski

svijet u tehnološki raj i premrežila čovječanstvo optičkim kablovima i ultrakratkim radiovalovima. U konačnici, mnogim konceptualnim umjetnicima usprkos, napredak glazbe više se ne vidi kao razvitak estetskih ideja ili glazbenih struktura; ponajprije je tehnološki razvoj bilježnja i manipulacije glazbom ferment nadolaženja novih, medijalnih estetika, izraslih na blizini slike i zvuka.

Da bi tehnički razvoj zasjeo na časno estetsko prijestolje, bilo je potrebno uništiti sve zametke mogućeg autonomnog razvijanja glazbenih struktura. Sve je počelo pomalo naivno, Wagnerovim i Lisztovim pokušajem medijalizacije glazbe. Tonsko slikanje, pričanje dramske radnje i svih mogućih dramskih odnosa glazbom su svjesno zanemarivali autonomno sastavljanje glazbenih komadića u smislenu cjelinu. Na zanimljiv način se stvorila pseudoestetika kasnog romantizma, koji pokušava zbunjivati sluh slušatelja upornim kanonom akademskih formi. A prava bitka odvija se u trećoj glazbenoj dimenziji - u harmonici. Nestabilnost tonalitetskog centra, ispočetka uvedena kao blagi sfumato prijelaza, postaje ubrzo vladajući princip. Atonalitet se zgušnjava u vremenu; od propinjanja broda na pobješnjelom Irskom moru u prvom činu "Tristana" do dodekafonije Schönbergovih "Klavierstücke op. 23" i nije toliko daleko koliko nam se čini. Međutim, dodekafonija jest tek jedno od mogućih rješenja izraslih u potrazi za korjenitijim principom gradnje muzičke forme. Razni skladatelji, a potom katkad i matematičari, pokušali su stvoriti nove, općenitije principe, igrajući se često i s vremenskom dimenzijom i posežući za vjerojatnošću kao jedinim vremenskim kauzalitetom. U korijenu svih tih potraga XX. stoljeća leži potraga za strukturom,

odnosno supraprincipom, koji će logičku strukturu motiva i većih formalnih cjelina učiniti prvo akcidentalnom, da bi je u konačnici s avangardom u potpunosti uništila i učinila nepotrebnom.

Upravo izostanak te logičke i semantičke strukture čini suvremenu glazbu teško dokučivom. Za nju trebamo glosu, ili još bolje, živog tumača. Na tom mjestu nastaje već spomenuta simbioza NG-a, simbioza nenadoknadiva za našu malenu, zatvorenu i za nove vidike nezainteresiranu sredinu. Zračenje NG-a iz točke Muzičkog salona Studentskog centra, a potom iz točke Muzičkog bijenala potjeralo je maglu iz mnogih umova i srdaca. Dijalog s mnogim stranim muzičkim sredinama je daleko nadmašio stereotipnu zadaću puke obavijesnosti. U jednom trenutku se pričinilo da je maleni Zagreb nadmašio samog sebe i da se unaprijedio u međunarodno relevantnu točku NG-a.

Međutim, promjena političke situacije, kao i dekadencija avangarde koncem osamdesetih godina prošlog stoljeća marginalizirali su društvenu žed za NG-om. Kao što to u pravilu biva, osnaživanje nacionalne svijesti u Hrvata je potaknulo zaokret u potragu za temeljem nacionalnog bića, i time pojačalo ono tradicionalno i konzervativno. NG ispada suviškom, dapače, privjeskom upravo srušene ideologije socijalizma koja je oduvijek isticala svoju internacionalnu orijentaciju (ni ovdje se ne smijemo zavaravati, ona je prije svega bila nadahnuta imperativom svjetske revolucije). Istovremeno, bujanje avangarde je traženjem autentične substrukture toliko usložilo recepciju, da uskoro više nije bilo moguće s jedne točke obuhvatiti sve njezine fenomene. Kao u znanostima, tako i u umjetnostima započinje

maligni proces partikularizacije spoznaje, koji će nas od specijalista za stil odvesti do specijalista za pojedino djelo. Tako i NG gubi svoju apsolutnu poziciju tumača, te se rastvara u procesu atomizacije glazbe - više nema ni pojedinih djela, već možemo govoriti o paralelnim razvojem atamskih glazbenih čestica koje, zahvaljujući, paradoksalno, globalnoj komunikaciji traže u virtualnom kibernetikom prostoru samo sebi slične, s njima se uspoređuju, te na humusu te usporedbe sazrijevaju. Tako možemo govoriti o posvemašnjoj odsutnosti razumijevanja - postoje tek partikularni pseudostilovi i pojedina djela.

Dakako, ovaj proces zamućenja značenja teče usporedo sa "zarobljavanjem" glazbe u nosač zvuka i mogućnošću manipulacije glazbom. Zašto? Zato jer upravo rečena tehnologija omogućuje jednostavno uskladištenje i prijenos glazbe. Ona, ukroćena na ovaj način, postaje dostupna širokim slojevima čovječanstva (sasvim u skladu s Beethovenovom idejom!), a oni je pak i ne znaju drugačije koristiti nego kao sredstvo zabave ili kao podlogu običajnim obredima (od zvončića na porođajnoj čestitci do sprovodne koračnice). Ova demokratizacija medija prilagođava glazbu individualnim potrebama, sposobnostima (koje su, genetskoj varijaciji usprkos, značajno statistički ograničene) i specifičnim interesima.

Onaj početni, prapovijesni sinkretički stimulus zaziva božanskog posredstvom metajezika umjetnosti rasplinjuje se u uvijek dostupan stimulus fizičke ugone. U sredini koja ne propituje i ne ispituje, gubi se svaki smisao potrage, te znanost i umjetnost ostaju taština i blještavilo jednog ispraznog provincijalnog društvanca. Globalno raspršena

tehnologija je sigurno pogodovala ovakvom tijeku događaja, ali nije prisilila ovu sredinu da se odrekne vlastitog istraživanja NG-a. Tomu je daleko više doprinijelo povijesno raslojavanje hrvatskog društva koje niti u jednom trenutku, pa niti u trenutku procvata NG-a, nije moglo prepoznati razvitak vlastite kulture kao uvjet oblikovanja istinskog nacionalnog identiteta. Kad se sjetimo izrazito nadnacionalnog, gotovo anticipirajuće globalizacijskog karaktera NG-a, onda ova tvrdnja zvuči doista paradoksalno, no upravo njezina neobičnost ukazuje na nezrelost hrvatskog društva i neukorijenjenost NG-a u njegovom biću. Nigdje nije lakše skriti svoju ispraznost negoli pod plaštem globalizacije.

Ovakvom tmurnom slikom bi valjalo završiti ovaj kratki ogled o sudbini NG-a u našoj malešnoj i uskogrudnoj sredini. No ne priliči prigodi rođendana kopati toliko po prošlosti, koliko pogledati u budućnost. A u njoj nas negdje očekuju nove prigode, nova nadahnuća, ukratko, NG. Novina im počiva upravo na zasadama NG-a zametnutim u prošlosti - u provedenoj i artikuliranoj ideji slobode. Nesputana igra tonovima, šumovima, formama, svime što nam se nađe pod rukom, nalaženje, pa i izmišljanje smisla i u besmislenom i otrcanom - to je izvorište NG-a. Zato danas Zagreb možda nema najjaču skladateljsku scenu, ali zacijelo raspolaže najraznolikijim skladateljskim izrazima. Odsutnost škole je za NG velika prednost, a nikako uteg. Malešni broj ozbiljnih hrvatskih skladatelja piše daleko slobodnije i nesputanije negoli skladatelji u mnogim, kulturi izdašnije naklonjenim sredinama. To je značajan zalog budućnosti, zalog koji doduše poprimativljena hrvatska sredina vjerojatno neće uskoro prepoznati, ali koji se razvio ponajprije zahvaljujući NG-u.